

1.01
Prejeto 23. 9. 2013

UDK: 27:316.77 (497.4)"1918/1941"

Gašper Mithans*

Rimskokatoliška cerkev in poskusi »očiščenja« škodljivih vplivov znanosti, verske pluralizacije in »nemoralne« filmske produkcije ter tiska na Slovenskem med svetovnimi vojnama

IZVLEČEK

Avtor v prispevku analizira odzive laikov in duhovščine Rimskokatoliške cerkve na Slovenskem na fenomene, ki so v obdobju med svetovnimi vojnama vse bolj intenzivno posegali na področje usakdanjega življenja: znanost, prisotnost nekatoliških ver ter množični mediji. Za »boj« proti »nemoralnostim« se je ustanovilo več organizacij, angažiralo osebe vseh generacij, pri čemer se po eni strani kaže razmeroma visoka stopnja samoiniciativnosti, po drugi strani pa tudi nestrpnost in globoka vpetost v ideološko mrežo Cerkve.

Ključne besede: Rimskokatoliška cerkev na Slovenskem, obdobje med svetovnimi vojnama, modernizacija, znanost, RKC in odnosi z drugimi verami, filmska produkcija, tisk

ABSTRACT

ROMAN CATHOLIC CHURCH AND THE ATTEMPTS AT »CLEANSING« THE ADVERSE EFFECTS OF SCIENCE, RELIGIOUS PLURALISATION AND »IMMORAL« FILM PRODUCTION AND PRESS IN SLOVENIA IN THE INTERWAR PERIOD

In the following contribution the author analyses the responses of laity and Roman Catholic Church clergy in Slovenia to the phenomena, more and more intensely affecting the everyday life in the period between both World Wars: science, presence of non-Catholic religions, and mass media. Several organisations were established in order to »stand up« to the »immorality« and persons of all generations were engaged in this. On one side this demonstrates a relatively high degree of self-initiative, while on the other hand it also points out the intolerance and thorough integration into the ideological views of the Church.

Keywords: Roman Catholic Church in Slovenia, interwar period, modernisation, science, Roman Catholic Church and its relations with the other religions, film production, press

* dr., znanstveni sodelavec, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, Titov trg 4, SI-6000 Koper; gasper.mithans@ghs.upr.si

Uvod

Procesi modernizacije in laicizacije družbenega življenja ter državnih struktur so se na Slovenskem v času Kraljevine SHS/Jugoslavije odražali na svojevrsten način. Po eni strani so bile te spremembe z zamenjavo srednjeevropskega državnega okvirja z »balkanskim« dodatno upočasnjene,¹ po drugi strani pa se je bila Rimskokatoliška cerkev (RKC) kot eden od »zaviralcev modernega napredka«² ali »vzdrževalcev starega reda« prisiljena soočiti z mozaikom različnih kultur, med drugim z multikonfesionalnostjo, ki je zahtevala nov odnos do drugih verskih skupnosti. Prav tako je katoliška stranka (Slovenska ljudska stranka) pomemben delež svojega političnega kapitala gradila na obrambi nacionalnih (slovenskih) idej, nasproti državni unitarni politiki ustvarjanja nadnacionalne identitete oziroma poskusu stopitve treh »plemen« v jugoslovanski narod.

Prispevek obravnava tri primere soočanja katoliških vernikov – tako laikov kot predstavnikov Cerkve – z »vdorom« v družbeni imaginarij na Slovenskem: moderno znanost, druge verske prakse (vključno s spreobračanjem) ter slovensko in tujo »komercialno« ter propagandno filmsko produkcijo in tisk. Opozaranja na nezaželene spremembe za RKC so se odražale skozi individualne in skupinske »pozive« laikov in duhovnikov na ljubljansko škofijo k »ureditvi« razmer, neke vrste zaščito »tradicionalne kulture« oziroma tega, kar se je štelo kot tradicionalno slovensko in katoliško. Delovanje »od spodaj« je dopolnjevalo angažiranje vrha Rimskokatoliške cerkve – kot institucije – izrazito z organizacijo in s spodbujanjem delovanja Katoliške akcije. Cilj slednje naj bi bil »ustvariti novega človeka«, kar naj bi med drugim pomenilo »očistiti« ga slabih navad ter ga vzgojiti, da se lahko v zgled drugim upre vsem »nemoralnostim« v okolju. RKC je intervenirala tudi na državni ravni vse do deloma uspešnih poskusov jugoslovanskih škofov vplivati na vsebino jugoslovanskega konkordata.

Laiki-verniki in institucija (Rimskokatoliška cerkev): prakse »očiščenja« (»slovenske«) družbe

Pri soočanju z določenimi novostmi se pojavlja strah pred rušitvijo družbenih meja, ki ohranjajo določene družbene vzorce, vrednote, t. i. tradicijo. Te družbene meje pa so fluidne. Kar na simbolni ravni za nekega posameznika, skupino, instituci-

¹ Rimskokatoliška cerkev (RKC) se je z družbenimi spremembami, socialnim vprašanjem, socializmom, sekularizacijo, modernizacijo, intenzivno soočala že v drugi polovici 19. stoletja ter na začetku 20. stoletja (»prva« rekatolizacija na Slovenskem – gl.: Maca Jogan: Rekatolizacija slovenske družbe. V: Teorija in praksa, 2008, št. 1–2, str. 28–52), a na drugi ravni in okolju.

² RKC je nasprotovala določenim družbenim spremembam, ki naj bi bile v nasprotju s krščansko vero in se jih pogosto povezuje z modernizacijo ter posledično splošnim poimenovanjem »napredka«. To seveda ne pomeni, da vera *a priori* zavira znanstveni ali kakšen drug »napredek«; idejo o napredku, ki je eden najbolj pogosto zlorabljenih terminov, je tudi sicer treba obravnavati glede na kulturnozgodovinski kontekst.

jo (politično, versko idr.) predstavlja grožnjo, tujek, »kontaminacijo« (v obliki druge skupine, idej, norm, zakonov, obnašanja itd.), je lahko za nekoga drugega, ki sicer pripada drugi skupini, krogu, a je pripadnik istega naroda, videno kot napredek, celo družbeni prelom, ki lahko na primer vodi k večjemu spoštovanju človekovih pravic ter izmenjavi znanja. Gre za percepcijo, identificiranje določenih elementov kot potencialno ali izrazito nevarnih, »lastno« neki družbeni skupini, ki se sicer stalno spreminja in prilagaja. Tako »odkrivanje« kakor odzivi na te »indice« so močno heterogeni in potekajo na različnih ravneh ter ne nazadnje lahko vodijo v kasnejši prevzem pripisane grožnje (novosti, ki se jo je zavračalo) v lastno območje (t. i. beg naprej³). Neizvedljivo »poslanstvo« preprečitve stalnega spreminjanja družbe, ki svoj svet vedno percipira egocentrično, se, zavedajoč se prepustnosti družbenih meja, oklepa idealov preteklosti brez kritične refleksije sedanjosti, pri čemer pogosto implementira tudi avtoritarno-totalitarne vzorce (na primer Katoliška akcija).⁴

Ob pritiskih na verske skupnosti v okolju, ki je postajalo intenzivno bolj multi-konfesionalno, z naraščajočo močjo moderne znanosti, ki je počasi prebijala zidove tudi v vzhodnejših predelih Evrope, ter pojavom »komercialnih« množičnih medijev (začeti »popularne kulture«), verniki nastopajo aktivno proti posameznikom, skupinam in institucijam (šoli, državi, drugim verskim skupnostim idr.), ki ogrožajo njihovo predstavo o svetu. Pri tem iščejo podporo in usmeritve pri »lastni« verski instituciji, v tem primeru RKC v slovenskem delu Jugoslavije.

Pierru Bourdieuju nekateri avtorji⁵ oporekajo na točki, ko ta laikom odvzema dispozicije za simbolno produkcijo znotraj religioznega polja,⁶ ki naj bi bil zgolj arena boja med »verskimi specialisti«. ⁷ Takšno stanje naj bi veljalo za srednjeveško Katoliško cerkev, ne ujema pa se s sodobno duhovnostjo vsaj od druge svetovne vojne dalje, katere »pobožnost označuje visoka stopnja individualizma, ki se odraža prek teološkega eklekticizma in duhovnega raziskovanja zunaj institucionalnega konteksta.«⁸ O profiliranem individualnem nastopanju katoliških vernikov-laikov, ki bi presegalo meje ustaljenega verskega diskurza na Slovenskem v času med svetov-

³ Egon Pelikan: Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem – primer Ušeničnikove »teorije vrednosti«, Mahničeve »definicije naroda« in »suverenosti ljudstva«. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 1995, št. 1–2, str. 51.

⁴ Gašper Mithans: Urejanje odnosov med Rimskokatoliško cerkvijo in državnimi oblastmi v Kraljevini Jugoslaviji (1918–1941) in jugoslovanski konkordat: doktorska disertacija. Koper: Univerza na Primorskem, 2012; Janko Pleterski: Pravica in moč za samoodločbo: med Meternichom in Badinterjem: študije, razgledi, preudarki iz petnajstletja po tretji odločitvi Slovencev. Ljubljana 2008, str. 604–607.

⁵ Bradford Verter: Spiritual Capital: Theorizing Bourdieu against Bourdieu. V: Sociological Theory, 2003, št. 2, str. 150–174 (dalje Verter, Spiritual Capital).

⁶ Po Bourdieujevem modelu je sodobna javna sfera konceptualizirana iz vrste prekrivajočih se polj, vključno s političnim, akademskim, religioznim poljem ter v sredini novinarskim poljem. Vsako od teh polj tekmuje, da bi vsililo družbi kot celoti svoj pogled na družbeni svet (gl. Rodney Benson: Shaping the Public Sphere: Habermas and Beyond. V: The American Sociologist, 2009, št. 3, str. 175–197).

⁷ Pierre Bourdieu: Legitimation and Structured Interests in Weber's Sociology of Religion. V: Max Weber: Rationality and Modernity. London 1987, str. 119–136.

⁸ Verter, Spiritual Capital, str. 156.

nima vojnama med laiki z nekaj izjemami ni mogoče govoriti. Kljub predpostavki o njihovi »ujetosti« v »klerikalni mentalni okvir«, pa ti sooblikujejo religiozno polje (vsaj) z reprezentacijo in transmisijo. Verska indoktrinacija, ki je med laiki evidentno pogosto⁹ prisotna, sicer resda izključuje neko zmožnost lastne refleksije zlasti do verske skupnosti, ki ji pripadajo, a po drugi strani generira raznovrstne odzive v »bran« te ideologije¹⁰. »Spontano«, samoiniciativno, najpogosteje v okvirih raznih društev,¹¹ se upirajo »sovražnikom« in »nevarnostim«, kar je značilno dejanje verovanja, ki zahteva lojalnost na eni strani ter prepoznavanje »odpadnika« ali »izdajalca« na drugi.¹² Kot je Leonardo Boff poudaril še en aspekt: »Cerkev,¹³ ki jo poznamo [...], je zgodovinski proizvod vernikov v dialogu z njihovim okoljem.«¹⁴

Bolj samostojno polje delovanja (angl. agency) med verniki-laiki z zunaj institucionalnim angažiranjem posredno ali neposredno proti predstavnikom cerkvene hierarhije, se kaže s krščanskim personalizmom, ki ga je na Slovenskem zastopal predvsem krog okoli Edvarda Kocbeka.¹⁵ Za razliko od katoliške desnice je pri Kocbeku poudarek na dialogu med idealizmom in materializmom ter individualizmom in kolektivizmom.¹⁶

»Kocbek je daljnovidno zaznal potrebo po razločitvi med različnimi »življenjskimi ravninami«, tj. po razmejitvi med nazorom in politiko, med osebo in kolektivom, med potrebnim in družbenim poenotenjem (pri doseganju družbenih ciljev, npr. osvoboditev) in potrebno kulturno raznolikostjo. Namesto vertikalne razdelitve je poudarjal horizontalne razmejitve, kjer neki nazor združuje somišljenike le na duhovni ravni (in jih, če jih, le na tej ravni tudi združuje) – za to pa je zahteval indiferentnost glede na ostale nivoje, ki ostajajo avtonomni, tj. funkcionirajo po lastni notranji logiki. Tako se gospodarstvo, socialna politika, znanost, umetnost idr. področja ne bodo več ravnala po ideoloških, pač pa po lastnih kriterijih (gospodarskih, socialnih, znanstvenih, umetniških...). [...] Vera in verske vrednote (katoliške in nekatoliške) niso družbeno disfunkcionalne, ko prestopijo meje zasebnosti in privatnosti; takšne postanejo šele, če se na različnih področjih aktualizirajo z ignoranco do razlik med temi področji. Takrat ko se primernost oz. neprimernost ekonomskih,

⁹ V konkretnem primeru »katoliške desnice«.

¹⁰ Ideologija je po Revelu »tisto, kar misli namesto vas«. – Drago B. Rotar: Odbiranje iz preteklosti: okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v dolgem 19. stoletju. Koper 2007, str. 25 (po Jean-Françoise Revel: La grande parade. Paris 2009).

¹¹ Na primer verskih (Katoliška akcija, Privatna katoliška akcija, Zveza katoliških učiteljic v Ljubljani, Sveta vojska za treznost, nravnost in dostojnost) in drugih (Liga dostojnosti, Akademski zveza, Zveza združenih delavcev, Društvo slušateljev Filozofske fakultete v Ljubljani).

¹² Prim. Michel de Certeau: What do we do when we believe. V: On Signs: A Semiotic Reader. Oxford 1985, str. 192–195.

¹³ V članku obravnavam večinoma »cerkvenost«, ne »religioznost« (gl.: Thomas Luckmann: Nevidna religija. Ljubljana 1997, str. 27–38).

¹⁴ Leonardo Boff: Cerkev: karizma in moč. Razprave o bojeviti ekleziologiji. Maribor 1986, str. 137–138.

¹⁵ Kocbek črpa zlasti iz francoskega personalizma po Emmanuelu Mounieru in Charlesu Péguya.

¹⁶ Srečo Dragoš: Katolicizem na Slovenskem: socialni koncepti do druge svetovne vojne. Ljubljana 1998, str. 255–260.

političnih, nacionalnih, kulturnih, socialnih idr. iskanj in rešitev presoja predvsem po verskih kriterijih (namesto po tistih, ki veljajo znotraj posameznih področij) – takrat govori Kocbek o klerikalizmu. Do njega je bil kritičen ne glede na »barvo«, v kakršni se klerikalizem izraža.«¹⁷

Pri odzivih na »nezaželeno novosti«, ki jih je na obravnavanih področjih dojemala uradna veja katolicizma na Slovenskem, v nekem pogledu nastopa ravno klerikalizem. »Cerkev je ključna področja družbenega življenja – od ekonomije, znanosti, umetnosti do filozofije, političnih strank, športa in sindikatov – definirala kot versko področje (delovanja) in specifično verski cilji so bili razglašeni za splošno družbene cilje [...].«¹⁸ Se pravi v smislu težnje po rekatolizaciji države in družbenega življenja, zagovarjanju Mahničevskega principa ali-ali, po katerem je le zvest katoličan lahko pravi Slovenec, delovanju duhovnikov na mestu funkcionarjev političnih strank, verski indoktrinaciji in drugo. Analiza daljšega časovnega loka¹⁹ bi – tudi pri izpostavljenih temah – pokazala večje spremembe predvsem v odnosu RKC do znanosti in interpretaciji teorije evolucije kakor tudi na primer do množičnih medijev. Medtem ko je interpretacija teh tematik v obdobju med 1918 in 1941 s strani RKC precej homogena.

Z »grožnjami«, ki so jih prinašale omenjene »novosti« in posledično s poskusi »očiščenja« »javne nenravnosti« se je v okviru slovenskega katoliškega tabora najbolj radikalno spopadala institucionalno vodena Katoliška akcija. Poudarek Katoliške akcije, ki jo je ustanovil Pij XI., je bil namreč na družbenem organiziranju in konfrontiranju.²⁰

»Namen jedrnih skupin v organizacijah Katoliške akcije je izoblikovati novega delavca, novega dijaka, novega kmečkega fanta itd., ki bo reševal svoje poklicne tovariše; torej ni namen le nekoliko izboljšati človeka ali ustaviti pri njem vpliv razkristjanjenja /.../ Tak novi človek – apostol med poklicnimi tovariši – mora imeti nove lastnosti, ki jih sedanjí človek nima; te lastnosti si mora pridobiti v jedrni skupini; s temi lastnostmi bo potem s svojim zgledom in osvajalnim delom pridobil in reševal poklicne tovariše [...].«²¹

Katoliška akcija odseva stališča katoliške desnice, sicer uradne struje v slovenskem katoliškem taboru, poleg tega pa do neke mere tudi poglede Slovenske ljudske stranke, največje slovenske politične stranke v tistem obdobju.

Leta 1932 je bila po ameriškem vzoru na pobudo Katoliške akcije ustanovljena tudi Liga dostojnosti kot »nekakšna splošna mobilizacija vseh k bojkotu nezdrave

¹⁷ Prav tam, str. 237–239.

¹⁸ Srečo Dragoš: Socialne posledice političnih konfliktov Katoliške cerkve z državo. V: Socialno delo, 2000, št. 2 (dalje Dragoš, Socialne posledice), str. 71–91, tu 72.

¹⁹ Za analizo povojnega stanja, prilagajanja RKC socializmu v Jugoslaviji, t. i. socialistična teologija (primerljiva z latinskoameriško teologijo osvoboditve) gl. Željko Oset: Recepcija evoliucijske teorije in enciklike Quanta Cura. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2009, št. 2, str. 7–19 (dalje Oset, Recepcija evoliucijske teorije) za obdobje pred 1. svetovno vojno.

²⁰ Dragoš, Socialne posledice, str. 181.

²¹ Alojzij Odar: Katoliška akcija in delo v njenih organizacijah: v dodatku pravila z razlago. Buenos Aires 1949, str. 169.

duševne hrane, zlasti še ameriškega vsakdanjega kruha kina in tako imenovanih »magacinov«, t. j. plehkega »kolodvorskega« čtiva.²² Vendar Liga dostojnosti ni dosegla večjega odziva, kar je v *Slovencu* komentirano z razočaranjem: »Kdor je bil v domovini Lige dostojnosti, bo vsak priznal, da nam je kljub vsej priznani dobrosrčnosti našega naroda bolj potrebna kot Amerikancem.«²³ Za razliko od Katoliške akcije pa naj bi Liga, kljub temu da so pobudo za njeno ustanovitev dale katoliške organizacije, bila nadstrankarska v smislu, da naj ne bi bilo pomembno, kakšne politične usmeritve so njeni člani.²⁴ Poleg tega so v ZDA vanjo sprejeli tudi »drugoverce in brezverce«, »slovenska« Liga dostojnosti pa naj ne bi bila izključno pomožna četa Katoliške akcije.²⁵

»Odpor« proti znanosti

Odnos RKC do znanosti obsega zelo široko področje, zato bodo obravnavani zgolj nekateri primeri. Katoliški tabor je ostro nasprotoval kakršnemukoli omenjanju evolucijske teorije²⁶ o izvoru človeka, zlasti v šolah, imeli so jo namreč za »napad na vero in cerkev«, prostovoljno poslušanje takšnih predavanj pa naj bi bilo »po božjem in cerkvenem nauku prepovedano«.²⁷ »Zgledno« se je v »protestnih« pismih, »podkrepljenih« s podpisi učencev, ki so poslušali določenega učitelja, osebno ali prek »domačih« župnikov poročalo škofijskemu ordinariju, ko se je pri pouku prestopilo za otroke »dopustno« mejo znanja.

Tako je kaplan – katehet z Jesenic pisal škofijskemu ordinariatu, da je učiteljica pri pouku zgodovine na meščanski šoli omenila »tudi nekaj o izvoru človeka iz opice«,²⁸ s čimer naj bi se »ubijalo versko-moralni čut nerazsodne mladine in zelo otežkočalo delo katehetov«.²⁹ Prav tako pa je opozoril, da je to v nasprotju z odlokom ministrstva prosvete z dne 4. 2. 1932, ter dodal, da to poroča »v nadaljnje postopanje, če je potrebno.«³⁰

Podobno je veljalo tudi za zanikanje svetopisemske razlage nastanka sveta oziroma za »alternativno«, znanstveno razlago. Iz Mengša so se na primer pritožili, da je

²² Slovenec, 30. 5. 1940, str. 1, Liga dostojnosti – živa potreba.

²³ Prav tam.

²⁴ Pri tem je treba opozoriti, da naj bi bila nadstrankarska – po načelih Katoliške akcije, raznih priročnikov, v omembah v papeških enciklikah idr. – tudi Katoliška akcija. Gotovo Katoliška akcija ni bila apolitična, kakor se je deklarirala. Predstavlja sicer delni odmik Katoliške cerkve od strankarske politike, a s svojo težnjo po »totalnem« obvladovanju vseh področij človekovega udejstvovanja zaobjema in jasno izraža tudi svoja politična stališča.

²⁵ Slovenec, 30. 5. 1940, str. 1, Liga dostojnosti – živa potreba.

²⁶ O odnosu Rimskokatoliške cerkve do evolucijske teorije na Slovenskem v 19. stoletju gl. Oset, *Recepcija evolucijske teorije*.

²⁷ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Kratka vsebina predavanja prof. Stepišnika 9. 3. 1933 v Št. Vidu nad Ljubljano.

²⁸ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Pismo jeseniškega kaplana – honorarnega veroučitelja Josipa Govekarja škofijskemu ordinariatu, Jesenice, 4. 2. 1932.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Prav tam.

učitelj v 1. in 2. razredu višje narodne šole pri zemljepisni učil: »Bila je neka masa, hlapovi so se ohlajali, nastala je zemlja, začele so rasti rastline, počasi so se razvijale živali in človek. Ker pa vam gospodje tega (nauka) ne morejo vteptati v glavo in bi tega ne razumeli – ste še premajhni –, zato vas uče, da je Bog I. dan to ustvaril, II. dan to, III. dan to itd., sedmi dan pa je počival. Ampak sami vedo, da je tako kakor sem vam jaz povedal, ker so se tudi sami tako učili in tudi vi se boste o tem še učili.«³¹

V takšnih primerih so se nemalokrat v zagati znašli tudi župniki ter kateheti. Aleš Ušeničnik je tako na eno od podobnih pisem »diplomatsko« odgovoril, da »naj se v teh časih ne začnejo konflikti,³² naj katehet šolarje previdno pouči, da niso popolnoma prav razumeli [...] še učenjaki se ne ujemajo [...] pred Bogom je tisoč let kakor en dan [...]«³³

Zanimiv podatek je, da je bil Darwin v slovenski jezik prvič preveden šele leta 1950 (*Potovanje na ladji Beagle*), *Izvor človeka* pa leta 1951. Istega leta kakor prvi prevod Darwina v slovenščino je papež Pij XII. izdal encikliko *Humani generis*, ki obravnava vprašanje evolucije na način, ki ni v celoti odklonilen, dopušča na neki ravni razpravo, seveda s strogo delitvijo med dušo in fizičnim telesom. Ostro pa zavrača kakršnikoli dvom v nastanek človeka – iz Adama in Eve, ostro torej zavrača hipotezo o nastanku človeka iz vrste človeku podobnih opic (poligenizem).³⁴ Letnica je sicer bolj naključje kakor neposredna povezava, ponazarja pa vse večjo aktualnost in problematičnost tega vprašanja ter potrebno intervencijo z vrha RKC.

Janžekovič dobro desetletje kasneje piše »v duhu« okrožnice *Humani generis*: »Dolga pravda okoli evolucionizma, ki je vznemirila toliko ljudi in marsikoga odbila od vere, je bila povsem odveč. Zakaj nismo dali ljudem takoj najširše možne razlage,³⁵ čeprav smo se sami, za kar ima vsakdo pravico, odločili za ožjo? Zakaj smo bili podobni farizejem, ki pravi o njih Jezus, da vežejo težka in neznosna breme-

³¹ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Pismo mengeškega župnika o učitelju Josipu Mraku škofijskemu ordinariatu, Mengeš, 12. 10. 1933.

³² Gre za obdobje – oktober 1933 – pogostih konfliktov med RKC in državo (čas šestojanuarske diktature, konec leta 1932 »protisokolska poslanica«, Memorandum jugoslovanskih škofov idr.), sklepal se je jugoslovanski konkordat, prišlo je celo do spora med Jugoslavijo in Svetim sedežem (papež je v aprilu 1933 zaradi domnevnega kršenja verskih pravic katoličanov v Jugoslaviji – predmet vsebine »protisokolske poslanice«, odklonil sprejem jugoslovanske delegacije predstavnikov državnega zbora, ko so le-ti prišli v Rim (gl.: Archivio Segreto Vaticano (ASV), Archivio Nunziatura Jugoslavia (Arch. Nunz. Jugoslavia), indice 1209, busta 6. Pismo jugoslovanskega nuncija Ermenegilda Pellegrinettija državnemu tajniku Svetega sedeža Eugeniu Pacelliju, zadeva: Delegazione jugoslava a Roma. Udiienza dal S. Padre. Concordato, Beograd, 14. 4. 1933; ASV, Arch. Nunz. Jugoslavia, indice 1209, busta 6. Pismo Pellegrinettija Pacelliju, zadeva: Dopo la mancata udiienza alla Delegazione jugoslava, Beograd, 26. 4. 1933) ter govora o morebitni prekinitvi diplomatskih stikov.

³³ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Odgovor A. Ušeničnika mengeškemu župniku, Ljubljana, 19. 10. 1933.

³⁴ American Library Association: Papal Encyclicals Online: *Humani generis*. Dostopno na: HUMANI GENERIS, <http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12HUMAN.HTM>, 30. 8. 2013.

³⁵ Janžekovič leta 1966 zagovarja, da je vse ustvaril Bog, način, kako je nastalo človeško telo, pa se lahko razume v skladu z evolucijsko razlago, vendar esenca človeka je njegova duša. – Janez Janžekovič: *Smisel življenja*. Celje 1966, str. 137–141.

na ter jih nalagajo ljudem na rame, a sami jih še s prstom nočejo premakniti (Mt 23,4)? Zakaj nismo upoštevali širokih možnosti razlage, ki nam jih je že ob koncu četrtega stoletja začrtal veliki sv. Avguštin? Sv. Tomaž, ki [...] navede najprej duhovito Avguštinovo, nato pa bolj dobesedno Ambroževo (morda Gregorijevo) razlago, pravi o drugi, da je sicer splošneje sprejeta in da je, vsaj na videz, bolj v skladu s črko razodetja, nato pa konča: »Prva je bolj znanstvena (rationabilior) in bolj varuje sveto pismo pred smešenjem nevernikov – kar je treba zelo upoštevati, kakor uči Avguštin, rekoč, da moramo sveto pismo razlagati tako, da ne bo nevernim v posmeh. Tudi meni je prvo mnenje bolj všeč.³⁶ [...] Škoda, da nekateri apologetje niso upoštevali teh navodil naših največjih učenjakov.«³⁷

Še pred njim pa je Gregorij Pečjak v učbeniku za verouk za gimnazije že leta 1911 zapisal misel, ki je bila takrat precej kritizirana: »Ali je bilo človekovo telo ustvarjeno iz zemeljske snovi neposredno, ali se je smotrno razvijalo, dokler ni bilo zmožno biti orodje umni duši, o tem verski nauk ni izrečen.«³⁸

Pri negiranju religioznih pogledov s substituiranjem le-teh z »legitimnimi«, dokazljivimi znanstvenimi »resnicami« moramo biti pazljivi, da ne zapademo v karikiranje religije. Opazimo namreč lahko določene podobnosti pri vzpostavljanju znanosti, ki se umešča kot »nova resnica«, v katero se ne sme dvomiti, s čimer se le posnema samolegitimizacijski model Cerkve. Tako religija kot znanost imata svoje meje.³⁹ Seveda pa ne gre nekritično vso znanost označiti za »znanstveno utopijo«, kot občasno zasledimo tudi v sodobnejših cerkvenih dokumentih.⁴⁰ Z drugimi besedami, ne sme se prezreti mita v znanosti, ki sam po sebi še ni problematičen, postane pa, ko znanost pozabi na njegov obstoj ter razglasi svoja odkritja za brezpogojno resnico. Takrat namreč sama zdrсне v mit.⁴¹

Hude kritike je bila deležna tudi zahteva Jugoslovanskega zdravniškega društva o uzakonitvi splava iz socialnih razlogov (24. 10. 1935). Izrazito aktivno so nastopili v ribniški in novomeški dekaniji. V Ribnici so se na konferenci zbrali duhovniki ter v tej zvezi izdali resolucijo, zbrale in izdale pa so resolucijo tudi »ribniške žene in matere kot čuvarice in nositeljice ter braniteljice družinske morale«. ⁴² V 2. členu resolucije so zapisale: »Obžalujemo, da se je na shodu ljubljanskih dam dne 20. oktobra 1935. v Ljubljani, ki je sledil neposredno onemu kongresu v Beogradu, katerega se pa članice ženskih krščanskih društev – hvala Bogu – niso udeležile, od neke govrnice zahtevala tudi uzakonitev pravice do splava, proti čemur se zbor ni dvignil v imenu ženske in materinske časti. To je najkrutejša žalitev slovenskega krščanskega

³⁶ Prav tam, str. 133.

³⁷ Prav tam, str. 133.

³⁸ Gorazd Pečjak: Katoliška dogmatika in etika. Ljubljana 1911, str. 61.

³⁹ Prim. David Wilkinson, Rob Frost: O bogu in znanosti: jasno razmišljanje. Celje 1997.

⁴⁰ Jezus Kristus, prinašalec žive vode. Ljubljana 2003, str. 10, 11.

⁴¹ Saša Jocić: Problem mitologizacije znanosti. V: Časopis za kritiko znanosti, 2003, št. 211, str. 186–198.

⁴² NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Resolucija žena in mater ribniške dekanije, Ribnica, 1. 12. 1935.

ženstva, ki hoče živeti po božji in naravni postavi. Tudi poslej katoliško ženstvo ne sme imeti s takimi družbami nikakega stika.«⁴³

Iz te resolucije se kaže značilna večja religioznost med podeželskim prebivalstvom kot med mestnim, pri čemer je treba upoštevati tudi pomanjkljivosti statistike, ki to tezo podpirajo.

V širšem kontekstu velja omeniti, da je katoliška cerkvena hierarhija v Jugoslaviji ostro nasprotovala zanjo neustreznim šolskim zakonom (iz leta 1929 ter kasnejše popravljene verzije), v podpisanim konkordatskem predlogu (1935) pa je na primer posredno dosegla, da nič v šolskih kurikulumih ne bi smelo kakorkoli »žaliti« čustev katoliških vernikov (27. člen). Tu je šlo neposredno za vpliv RKC na vsebine šolskih učbenikov.⁴⁴

»Odpor« proti verski pluralizaciji

Stiki med katolicizmom in drugimi verami ter ateizmom na Slovenskem so star pojav in ga tako ne gre prikazovati kot »novost«, je pa v 20. in 30. letih 20. stoletja prvič opaziti zametke verske pluralizacije v tem prostoru.⁴⁵ Odziv – obramba verske homogenosti – katoliškega tabora je bil pričakovan. Podobno kot v drugih primerih »ogroženosti« se je budno spremljalo delovanje nekatoliških verskih skupnosti v slovenskem prostoru ter le-to poskušalo omejiti, zlasti prozelitizem. Versko pluralizacijo je namreč spremljala agitacija za prestop katoličanov v druge vere večinoma s strani predstavnikov verskih skupnosti iz drugih delov »nove« države. Tako je bila v Celju leta 1922 ustanovljena srbska pravoslavna cerkvena občina, deset let kasneje pa prva⁴⁶ srbska pravoslavna cerkev, ki sta ji sledili še cerkvi v Ljubljani (1936)⁴⁷ in Mariboru (1939). Večji del srbskih pravoslavcev so na primer predstavljali srbski vojaki in orožniki, nameščeni v slovenskem delu kraljevine, pa tudi priseljeni profesorji, sodniki in duhovniki, nekoliko pa se je povečalo število pravoslavcev tudi med Slovenci zlasti v mestih.⁴⁸ Na porast pravoslavne prozelitistične akcije je opozoril

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Gašper Mithans: *The Slovenian Catholic Right in Relation to the Totalitarian and Authoritarian Movements in the Interwar Period: The Case Study of Slovenian Catholic Action*. V: *Südost-Forschungen: internationale Zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas*, 2011, str. 128–151.

⁴⁵ Izjema je Prekmurje s »tradicijo« protestantizma, a ta regija je bila tudi sicer do leta 1919 del ogrskega dela Habsburške monarhije oz. nato Madžarske.

⁴⁶ Če izvzamemo »uskoške« srbske pravoslavne cerkve v Beli krajini (v Bojancih je bila cerkev zgrajena že v začetku 18. stoletja, v Marindolu in Miličih pa v drugi polovici 19. stoletja). – Bojan Himmelreich: *Celjska pravoslavna cerkvena občina in pravoslavje v Sloveniji pred drugo svetovno vojno*. V: Ilija. Đ. Bulovan: *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, napisana leta 1937. Celje, Beograd 2010, str. 13.

⁴⁷ Srbska pravoslavna cerkvena občina pa je bila v Ljubljani ustanovljena leta 1926, v Mariboru pa leta 1921. Poleg teh sta v obdobju med obema vojnoma na Slovenskem obstajali še občini v Metliki in Marindolu.

⁴⁸ Na primer v Celju je leta 1918 živelo 6.286 ljudi (brez vojakov in ujetnikov), nato pa je v Celju le pravoslavni vojakov z družinami živelo okoli 1000 (Himmelreich, 2010, str. 15).

tudi nadškof Bauer, predsednik Jugoslovanske škofovske konference, v dopisu ljubljanskemu škofijskemu ordinariatu 25. 6. 1934, ter dodal, da naj se s tem v zvezi zberejo preverjene informacije.⁴⁹

Predvsem na področjih, kjer se stika slovensko in hrvaško etnično ozemlje, so se pojavili primeri starokatolicizma, enako tudi med pristaši nekdanje Hrvatske seljačke stranke. Leta 1936 je prišlo do poskusa ustanovitve celjske in mariborske organizacije Starokatoliške cerkve, ki pa sta bili po mnenju Kraljevske banske uprave Dravske banovine ustanovljeni mimo zakonskih predpisov, pravno naj bi tako lahko obstajala in delovala le že priznana organizacija starokatoliške cerkve v Ljubljani kot podružnica župnije v Zagrebu ter tako pokrivala celotno področje Dravske banovine s pristojnostmi, kot so vodenje matičnih knjig idr.⁵⁰ Starokatoliška cerkev je bila v Sloveniji ustanovljena šele leta 1949.⁵¹

Marca 1934 je dekanijski urad v Črnomlju opozoril, da je potekala »baptistična služba božja« v vasi Knežina pri Dragatušu. Tega »baptističnega gibanja« pa naj ne bi bilo za spregledati, saj je že več let v Metliki živela baptistična družina. V Beli krajini naj bi bili ljudje sicer globoko verni, a naj bi se našli posamezniki ter cele družine, dostopni za »takšne novotarije«. Dekan je menil, da so si »baptisti izbrali za napadalno točko Belo krajino, kjer so ljudje zelo mehko et simplex«. ⁵² Hkrati je zaprosil za dovoljenje, »da bi smel brati knjige, ki jih baptisti širijo med ljudstvom, da bi mogel opozarjati vernike na zmote in zablode te krive vere«. ⁵³ Predlagal je tudi, da bi Katoliška akcija v Beli krajini »vzela v svoj program pobijanje krive vere baptistov«. ⁵⁴ Podobno opozorilo je prišlo tudi s strani senjskega in modruškega škofijskega ordinariata ministru dr. Korošču in banu Savske banovine o prozelitski akciji baptistov v Severinu ob Kolpi, ki naj bi se širilo tudi v Vinico in Dragatuš. ⁵⁵

V več primerih prestopanja iz katolicizma v islam ali v pravoslavlje je šlo za zlorabo priložnosti iz osebnih interesov – z namenom doseči zakonsko razvezo, ⁵⁶ čemur je RKC utemeljeno oporekala. Po drugi strani pa je RKC nasprotovala vsakršnemu sobivanju, predvsem s srbskim pravoslavjem, ki je v času diktature izrazito izkoristilo svoje mesto religije, kateri je pripadala jugoslovanska kraljeva dinastija. Slednje je

⁴⁹ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Dopis nadškofa Bauera, predsednika Jugoslovanske škofovske konference, škofijskemu ordinariatu, Zagreb, 25. 6. 1934.

⁵⁰ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292, Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959), Kraljevska banska uprava Dravske banovine Biskupski kancelariji Hrvatske starokatoličke cerkve, Ljubljana, 16. 7. 1936. Gl. tudi: *Staro-katoliška cerkev* 1949.

⁵¹ Škofijski urad slovenske staro-katoliške cerkve: *Staro-katoliška cerkev*. Maribor: Mariborska tiskarna, 1949; Franc Perko: *Verstva v Jugoslaviji*. Celje 1978, str. 129–131.

⁵² NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Dekanijski urad v Črnomlju škofijskemu ordinariatu, Črnomelj, 17. 3. 1934.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Prepis opozorila ministru dr. Korošču in banu Savske banovine s strani senjskega in modruškega škofijskega ordinariata, Senj, 12. 6. 1937.

⁵⁶ Janez Cvirn: *Boj za sveti zakon: prizadevanja za reformo poročnega prava od 18. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana 2005.

bilo opaziti na vsedravnih proslavah,⁵⁷ po letu 1929 pa tudi v povezavi z »unitarističnim« Sokolom.⁵⁸ Jugoslovanski Sokol naj bi se na podlagi neke pritožbe »trudil tudi za vstvarjanje nacionalne religije«.⁵⁹

Seveda verska nestrpnost ni nekaj, kar bi bilo omejeno na katoliški klerikalizem. Ta problem je izpostavil leta 1931 tudi pravosodni minister Marinković v pismu voditeljem vseh priznanih verskih skupnosti v državi ter jih opozoril, da svoboda veroizpovedi, po kateri je dovoljeno svobodno izpovedovanje vere in življenje po verskih načelih, ne pomeni pravice do žaljenja verskih čustev pripadnikov drugih veroizpovedi. Opomnil jih je, da se ne sme spregledati, da imajo vse priznane vere poleg njihove različnosti tudi »isti splošni vzgojni cilj h kateremu verniki težijo po glasu vesti, katere notranjo težnjo vernikov spoštujejo vse vere«.⁶⁰

»Odpor« proti »množičnim« medijem

Vzroke za »razkrajanje tradicionalne družbe« je katoliška desnica videla tudi v (predvsem tuji) nemoralni in propagandni produkciji filmske industrije in tiska. Akterji različnih generacij so se odzivali podobno. Ob premieri filma »Živele žene« so se oglasili študenti v okviru Akademске zveze, češ da ta »kakor nalašč vzbuja pohoto in slo, sploh najnižje živalske instinkte v gledalcih«.⁶¹ Katoliška akademska mladina se namreč »hoče boriti za moralna načela katoliške Cerkve v javnosti«.⁶² Še več, menili so, da je »prav nemoralna eno glavnih sredstev, s katerimi hoče komunizem omajati temelje krščanske družbe, in zato se tem bolj čudimo, da javna oblast sama pospešuje in tolerira kulturni boljševizem s takimi nemoralnimi filmi«.⁶³ O zgornjem filmu pa je ljubljanskim župnim uradom in cerkvenim predstojništvom pisal tudi generalni vikar Ignacij Nadrah, ki je prav tako obsojal ta film: »Veliki reklamni lepaki, ki so razkazovali skoroda golo žensko, naravne velikosti v nedostojni kretnji,

⁵⁷ Na primer župni urad je opozoril, da so se vsi uradniki v Kranju morali udeležiti pravoslavne maše v Narodnem domu, saj so ti priredili parastos za kralja Aleksandra, vendar so se tam delili letaki, ki so napadali RKC (NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Župni urad Kranj škofijskemu ordinariatu, Kranj, 19. 1. 1935).

⁵⁸ Učitelj v Dolenji Nemški vasi naj bi agitiral za pravoslavje, in sicer je pri zgodovini bral iz pravoslavnega katekizma, dejal, da je pravoslavna vera ravno takšna kot katoliška, »samo kaka beseda je drugačna«, pravoslavni obredi pa da so lepši kot katoliški, le papeža ne priznavajo. Poleg tega naj bi teroriziral otroke in od njih zahteval, da se morajo vpisati v telovadno društvo, tj. v Sokol (NŠAL, ŠAL V. fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Pismo škofijskemu ordinariatu o domnevni pravoslavni agitaciji v Dolenji Nemški vasi).

⁵⁹ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292, Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Dekanijski urad Črnomelj škofijskemu ordinariatu o izjavi staroste Sokolov, g. Vrankovića, 26. 4. 1935.

⁶⁰ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Pravosodno ministrstvo Kraljevine Jugoslavije: verski oddelek, zadeva: Svobodno izpovedovanje z zakonom priznanih ver in potreba po verski strpnosti, 21. 8. 1931.

⁶¹ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Predsednik Akademске zveze Škofijskemu ordinariatu, Ljubljana, 31. 5. 1935.

⁶² Prav tam.

⁶³ Prav tam.

so film priporočali in obljubljali zabavo, pikanterije, ples, smeh. Proizvajanju filma so včeraj prisostvovali mnogi mladi ljudje in ugotovilo se je, da film, ki je ena sama vrsta nagih žensk in pikantnih prizorov, vzbuja pohoto in slo v gledalcih. Film je v posmeh morale in krščanske prosvete in je neumljivo, kako more proizvajati Zveza kulturnih društev tak film in kako ga je mogla dopustiti cenzura oblasti. Tem večje je pohujšanje, ker se je film proizvajal na praznik vnebohoda, ko nas Cerkev poziva, da naj bivamo s srcem v nebesih – v dne, ko zaključujemo šmarnice [...], – v času, ko se vse verno ljudstvo z veliko vnemo pripravlja na evharistični kongres in skuša v sv. Rešnjem Telesu črpati novih sil za moralno obnovo naroda. Da se to pohujšanje odpravi, je treba, da se verniki skrbno izogibajo tega filma in da zahtevajo na primeren način, da se ta film ne proizvaja več.«⁶⁴

Malo kasneje je predsednik Akademске zveze opozoril, da se v Mladinskem domu na Kodeljevem, ki ga vodijo salezijanci, »proizvajajo deloma ruski filmi z očitno komunistično tendenco, deloma filmi z nemoralno vsebino in nemoralnimi slikami, deloma filmi, ki prikazujejo mladini tehniko umorov, vlovov, deloma filmi, ki služijo boleštni senzaciji.«⁶⁵ Katoliški akademiki, ki so nekaj filmov »videli na lastne oči«, so bili nadvse presenečeni, »da se prav salezijanci, poklicni vzgojitelji katoliške mladine, poslužujejo takšnih sredstev za vzdrževanje svojega doma. V tem slučaju je obveljalo načelo finis sanctificat media v veliko pohujšanje akademske in druge mladine.«⁶⁶

Takratni papež Pij XI. je izdal brošuro *Problemi filma: Pij XI. o kinu*, ki kaže na to, da je to vprašanje bilo pomembno za sam vrh Katoliške cerkve. Lenček v uvodniku k slovenskemu prevodu poudaril dogmatičnost sporočila: »Morda se bo temu ali onemu zdela sodba Pija XI. pretirana, prečrna. To naj mu bo v znamenje, da se je pač od sodbe Cerkve oddaljil, da je morda ravno pod vplivom filma postal njegov pogled meglen, njegova občutljivost in tankočutnost otopela. Takim – in ni jih malo – je še posebej ta knjižica namenjena.«⁶⁷

Društvo slušateljev Filozofske fakultete v Ljubljani je konec leta 1928 celo ustanovilo poseben odsek za pobijanje škodljivega šunda, ki da se širi med slovenskim prebivalstvom »v ogromnih množinah«. Ob ustanovitvi so organizirali »anketo«, kjer naj bi se govorilo o tem, »kako zaježiti to zlo.«⁶⁸

Franc Zabret pa »zlo« tiska dojema že na fizični ravni: »Namen sovražnikov je dosežen, kakor hitro tisk bereš. Naprej pa gre avtomatično. Kvarni tisk začne motiti delovanje razumskih celic tvoje katoliške miselnosti. Prožnost in gibčnost mine, nas-

⁶⁴ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Ignacij Nadrah ljubljanskim župnim uradom in cerkvenim predstojništvom, 31. 5. 1935.

⁶⁵ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Predsednik Akademске zveze Škofijskemu ordinariatu, Ljubljana, 31. 5. 1935.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Ignacij Lenček: Predgovor. V: Pij XI.: problemi filma: Pij XI. o kinu. Domžale – Groblje 1937, str. 6.

⁶⁸ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Vabila društva slušateljev Filozofske fakultete v Ljubljani škofijskemu ordinariatu na anketo, Ljubljana, 12. 12. 1928.

topa neka omamljenost in otopelost. Udarci ne bolijo več, rane se ne čutijo, organizem na napade ne reagira več [...] Katoliška miselnost in čustvovanje zamira, o borbenosti ni nobenega govora več, aktivnost je ohromela, strup obvlada celega človeka. Kot alkoholiziran človek: alkohol diktira.«⁶⁹

Potrebno je opozoriti, da je katoliški tabor obtoževal »svobodomiselni tisk«, da je nemoralen, taji verske resnice, potvarja zgodovino, objavlja pornografske romane itd.,⁷⁰ še nekaj korakov dlje pa je šel pri »komunističnem« tisku. Nemoralnost je katoliški tabor namreč večinoma povezoval z drugimi političnimi opcijami, predvsem »liberalizmom« in »komunizmom« oziroma predstavo o njiju, ter različico, s katero sta se ta dva v slovenskem prostoru reprezentirala.⁷¹ Podani primeri so ilustrativni, mnogi tudi posegajo v človeško integriteto in temeljna vloga Katoliške cerkve (ter religije na splošno) je, da se do takšnih družbenih vprašanj opredeli. Druga pa je stvar že omenjenega večkrat neutemeljenega povezovanja medijev s komunizmom⁷² ter »svobodomiselstvom« in etiketiranja »popularnega« filma ter tiska kot »nemoralnega«. RKC se je namreč zavedala pomembne, če ne ključne »vloge medijskega polja pri strukturaciji družbenega prostora. Državljeni so namreč prav prek medijev, kar poudarja tudi Benedict Anderson,⁷³ lahko vzdrževali skupne ideje in interakcijo, četudi se nikdar niso srečali: skozi skupen fond podatkov, ki so jih dnevno prebirali v časopisju, so si lahko zamišljali nacionalno skupnost.«⁷⁴

Prestopanje meja »pristojnosti« ni prisotno zgolj v znanosti in pri religiji, saj je vzpon množičnih medijev temeljito spremenil predstavo o svetu, posegel v privatna življenja bolj kot kakršnakoli politika ali religija. Naj se zdijo »opozorila« katoliške desnice izpred sedemdesetih let še tako pretirana, nosijo zrno resnice. Z internetom, televizijo in drugimi mediji se ni spremenil zgolj način posredovanja informacij, ni le forma postala pomembnejša od vsebine. Mediji, ki vse povezujejo v »virtualnem svetu«, povzročajo vedno večjo odtujenost med ljudmi.

⁶⁹ Aleš Ušeničnik, Jože Debevec, Franc Zabret: O čtivu in še kaj. Domžale – Groblje 1938, str. 61.

⁷⁰ NŠAL, ŠAL V., fasc. 292 Versko-nravne zadeve (1860–1940–1959). Resolucija proti svobodomiselnemu tisku, konferenca Sodalitatis za ljubljansko okolico, Ljubljana, 24. 11. 1926.

⁷¹ Glede na to, da je bil slovenski liberalizem še vedno ujet v klerikalni mentalni okvir (prim. Rotar, 2007), za komunistično pa se je označevalo marsikaj, kar pač ni ustrezalo percepciji »primernege«, kot je to smatrala večina, ter temu vneslo »negativni«, odvrtačajoči prizvok (čeprav konkretnije o komunizmu na Slovenskem ni moč govoriti pred drugo svetovno vojno; pogojno bi se sicer kot pričetek oblikovanja nekega jedra lahko štela ustanovitev Ljudske fronte leta 1936 s španskimi borci, elementi marksizma pa so na primer prisotni tudi že v programih krščanskih socialistov v 30. letih 20. stol., torej tudi na religioznem polju).

⁷² Resda npr. poznamo mnogo komunističnih propagandnih filmov, toda tudi npr. fašističnih, ki se v fondu Versko-nravne zadeve Nadškofijskega arhiva Ljubljana ne pojavljajo.

⁷³ Benedict Anderson: Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma. Ljubljana 1998.

⁷⁴ Taja Kramberger: Afera Dreyfus in tiskani mediji. V: Medijska preža: bilten za opazovanje medijev, 2008, str. 37–38.

Sklep

Sklenemo lahko, da je šlo pri vseh primerih za »boj« za dominacijo nad »sveto oz. edino resnico«, ki jo je v obravnavanem obdobju in prostoru nad širokim družbenim poljem imela Katoliška cerkev. Govorimo o prisvajanju diskurza resnice, diskurza, ki naj bi bil veljaven za vedno. To je jasno zaznati na več poljih, tj. med različnimi religijami, prav tako med religijo in znanostjo, ki je s pozitivistično »objektivnostjo« na podoben način »zamenjala« versko ekskluzivnost z zavračanjem dvoma v znanstvene »resnice«.

Vpliv medijev na obče javno mnenje, na množično »kulturo«, torej trende v družbi, vse do neke vrste »razsodnika« in tistega, ki določa, kaj naj bi bilo pomembno, kako se (re)prezentira problematike, je poznejši pojav, ki pa ima svoje začetke v obdobju med svetovnima vojnama. Četudi so »boji« med časopisi različnih političnih usmeritev za prvenstvo v posredovanju informacij že stari, je bil takrat nadzor nad tem, kaj kdo bere, gleda, še teoretično mogoč, a vse težji.

Kdaj sta bila vdor v zasebnost in nadzor nad družbenim in individualnim delovanjem večja, je stvar nadaljnje diskusije. Opozoriti zgoj velja na spreminjanje pomena (navidezne?) svobode govora in izražanja ob »širitvi« javnega prostora, ki poenostavlja produciranje in dostop do informacij. Slednje pa je bilo mogoče šele po sekularizaciji državnih struktur ter družbeni diferenciaciji, ki jo je povzročila modernizacija.

Gašper Mithans

ROMAN CATHOLIC CHURCH AND THE ATTEMPTS AT »CLEANSING« THE ADVERSE EFFECTS OF SCIENCE, RELIGIOUS PLURALISATION AND »IMMORAL« FILM PRODUCTION AND PRESS IN SLOVENIA IN THE INTERWAR PERIOD

S U M M A R Y

In the context of the First Yugoslavia the Roman Catholic Church in Slovenia resolutely confronted and either completely or partly opposed the social changes like the increasing influence of the modern science, religious pluralisation, and appearance of the mass media. This involved conflicts in the local environment, at the level of the diocese or at the state level. The adherents of the Roman Catholic Church acted individually or as members of various societies and organisations, severely criticising the »immorality« going on in the public life in the context of leisure activities (films, »trivial« press, literature), in schools (references to the theories of evolution and the Big Bang during classes), and in the context of various events, gatherings and other actions (the issue of abortion, proselytism). Often these »unacceptable« novelties were associated with the activities of the other political options – communists or liberals. It was a kind of struggle to dominate the »discourse of truth«, the process which is still going on, but in a far more perfidious manner.